

PE URMELE UNUI DEZERTOR ROMÂN ÎN BULGARIA

Daniel CAIN

Résumé: La situation de la population en Dobroudja pendant la Grande Guerre est un sujet périphérique dans l'historiographie roumaine. Un manuscrit conservé à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine nous aide à avoir une image plus détaillée de l'expérience de la guerre dans cette région. L'auteur est un déserteur roumain, ayant combattu sous l'uniforme bulgare, y compris sur le front roumain. Son témoignage nous facilite la compréhension d'épisodes moins connus de la participation de la Roumaine à la Grande Guerre.

Mots clés: Dobroudja, déserteurs, atrocités, Grande Guerre.

Ignorat până în prezent, un mic manuscris¹ păstrat la Biblioteca Academiei Române ne oferă nu doar o radiografie a traumelor prin care poate trece o societate în vreme de război, ci și o perspectivă inedită de a privi epopeea României Mari. Scrise mărunț și îngrijit, cele 65 de file ale manuscrisului ne scot dintr-o anumită stare de confort în privința comportamentului soldatului „nostru” în vreme de război. Ne referim aici nu doar la tema neplăcută a dezertărilor din armată, ci și la un subiect extrem de sensibil – violența asupra populației civile. Autorul este un dezertor român, care a luptat, în uniformă străină, atât în cele două războaie balcanice, cât și în Marele Război, inclusiv la Turtucaia. Ceea ce ne-a atras atenția asupra

¹ BAR, Manuscrise, Nicolae S. Șucu, *Viața unui român din Bulgaria între ani 1908-1918*, A 333, 65 p.

manuscrisului, în timpul unei documentări la secția Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, a fost arealul geografic și, mai ales, perioada, ambele menționate în titlul acestuia. Așteptările noastre erau ca aceste însemnări să fi aparținut unui mărunț funcționar al statului român, ajuns prin Bulgaria. De aici și nedumerirea noastră în momentul în care, din primele rânduri, am realizat să autorul este un cioban din zona Muscelului. Ce ar fi putut să aibă în comun acesta cu societatea bulgară, mai ales într-o perioadă extrem de tensionată? Pe parcursul lecturii, decepția inițială s-a risipit rapid, fiind înlocuită de un sentiment de stupefacție: Chiar a fost autorul martor al evenimentelor pe care le relatea sau aveam de a face doar cu plăsmuirile unei persoane cu multă imaginație? Am fost contrariați și de proveniența acestui manuscris, respectiv din arhiva actualului Institut de Istorie „Nicolae Iorga”, preluată de către Biblioteca Academiei Române în decursul anului 1953². Nu am reușit însă să aflăm cum și când a ajuns acest caiet cu însemnări în posesia marelui istoric. Faptul că Iorga a fost destinatarul acestor memorii nu trebuie să ne surprindă. Imensa popularitate pe care a dobândit-o în timpul campaniei din 1916-1918 l-a transformat pe istoricul și omul politic român într-un depozitar al mărturiilor unora dintre cei care au luptat în Marele Război.

Ce l-a îndemnat pe autor să-și aștearnă viața pe hârtie? Cu siguranță, soarta sa neobișnuită.

„Poate nici nu mă apucam de scris, dar văzând și înțelegând cu cine am avut de-a face 8-10 ani, am prins o ură nemaipomenită și pare că scriind îmi vărs o parte din focul inimii. Poate că tot caietul meu are să se prefacă mâine, poimâine în cenușe, dar trag nădejde că nu se va preface și cel ce va ceti nu va mai părăsi patria, ca mine”³.

Am fi tentați, datorită francheței unora dintre amintirile sale, să punem multe din cele întâmplate pe seama moralității discutabile a autorului. Fire aventuroasă, disimulativă, însă cu simț de conservare, acesta se lasă sedus de atracția unui trai ușor. Vor veni însă războaiele de la începutul secolului trecut.

² Pentru detalii vezi Mariana Mihăilescu, *Fundația culturală Nicolae Iorga în anii comunismului*, în *Nicolae Iorga. 1871-1940. Studii și documente*, II, partea a II-a, coordonatori Constantin Bușe, Constantin Găucan, Editura Universității din București, București, 2006, p. 287-280.

³ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 56.

Așadar, avutul sau patria? Aceasta pare a fi dilema care îl macină. De unde să știe ei că averea asta e a unui român? se întreabă eroul nostru într-un moment tensionat, de volatilitate a granițelor, terorizat de ideea că cineva ar putea să-i „nimicească toată averea mișcătoare, ce brumă agonisise și eu într-atâta șir de ani”⁴. Tonul în care ciobanul muscelean a început să-și redacteze aceste memorii contrastează puternic cu prezența, în ultimele pagini, a unor îndemnuri patriotice.

„Ah, rău este prin străini ca dăscuț prin măracini! Am fost și sunt bolnav greu. Cât e ziua și noaptea de mare nu vine nimeni să-mi dea vizită sau să vadă dacă sunt mort sau viu. Cel ce va mai face ca mine ca mine să se chinuiască. Stau și mă mir, mă înspăimânt singur de mine! Cum? În România având tată, mamă, frați, surori, neamuri și prieteni, fiind de națiune român, nu am stat și răbdat să-mi fac serviciul către stat, și în Bulgaria, neavând nici mamă, nici tată, nici neamuri și neînțelegând nici limba, am făcut servicii și pe câmpul de luptă patru ani. A fost un blestem ceresc sau părintesc cred, și sunt sigur că până nu am fost blestemat nu am putut ajunge pe căile acestea sterpe. Dar... bun e Dumnezeu”⁵.

Aceste ultime rânduri sunt, cel mai probabil, o măsură de precauție pe care și-o ia autorul, într-o încercare de a se pune la adăpost în eventualitatea unor evenimente imprevizibile. Așa se explică atenția lui Șucu de a înlătura orice informație din manuscris care ar fi putut duce la identificarea sa în noua existență. Dovadă că destinul său ulterior este diferit de ceea ce am putea intui citind ultimele rânduri ale caietului. Nu în cele din urmă, o explicație a acestei schimbări de ton poate fi datorată nevoii sale lăuntrice de a-și justifica comportamentul din timpul Primului Război Mondial.

Am pornit, în documentarea noastră, de la un nume de persoană (Nicolae S. Șucu) și un nume de localitate – Mățău, lângă Câmpulung-Muscel. Așa am aflat de existența unor rude care l-au cunoscut în ultima parte a vieții. Mai mult, am avut și norocul ca una dintre rudele sale, arhivistul Ion I. Șucu, să fie co-autorul unei monografii extrem de documentate despre istoricul

⁴ Ibidem, p. 47.

⁵ Ibidem, p. 65.

localității⁶. Informațiile obținute ne-au permis să ne îndreptăm eforturile de documentare în Bulgaria. Mai întâi, în localitatea unde s-a stabilit autorul – Vratarite, județul Dobrici. Din păcate, nimeni dintre urmașii săi nu mai locuiește în acest sat depopulat din fostul Cadrilater. Am fost nevoiți să ne mulțumim cu informațiile seci păstrate în registrele primăriei din localitate. Nu ne mai rămânea decât să documentăm evenimentele menționate de autor, în arhivele militare de la Veliko Tîrnovo. Pe baza informațiilor găsite aici am reușit să probăm veridicitatea multora dintre faptele relatate în manuscrisul păstrat la Biblioteca Academiei Române.

Nicolae Șucu se naște, la 29 mai 1886, în familia numeroasă a unui țăran din satul Mățău. Este cel mai mare băiat dintre cei 13 copii ai lui Spirea Șucu și ai Stancăi Bălălău⁷. De copil își abandonează familia și renunță la școală pentru a străbate țara, în lung și-n lat, ca cioban. Ajunge și în Dobrogea, de unde trece fraudulos granița în Bulgaria, din cauza unui incident nefericit. Este începutul unor peregrinări, de-o parte și de alta a Dunării, în căutarea unor câștiguri ușoare. Este un personaj atipic, disimulant, interesat de lectură și călătorii. Se stabilește, într-un final, într-o localitate de lângă granița bulgaro-română, după ce a refuzat să-și satisfacă stagiul militar. În actele oficiale din Bulgaria apare sub numele de Nikolai Kostadinov Spirov, născut la 29 mai 1893⁸. Se căsătorește cu o tânără bulgăroaică, Katina Koleva Kostadinova, din satul Kapudji Mahle (astăzi Vratarite), despre care nu oferă nici un fel de detalii în memoriile sale. Aceasta nu îl împiedică, într-un moment în care vine vine în satul natal, să ia în calcul posibilitatea de a-și părăsi soția din Bulgaria și a pleca la peșit prin împrejurimi⁹. Cercetările pe care le-am întreprins arată că cei doi au avut, totuși, o căsătorie trainică și o familie mare (o fată și patru băieți). Doi dintre copiii lor se vor stinge la o vârstă fragedă, în timp ce mezinul, Kostantin, subofițer de artilerie, cade pe front, în martie 1945, în luptele cu germanii de pe râul Drava (la granița dintre Ungaria și Croația)¹⁰. Cei doi băieți rămași în viață au locuit în satul părinților lor, numele lor apărând pe lista fondatorilor

⁶ Ion I. Șucu, Ion N. Popescu, Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Litera, București, 1976, 324 p.

⁷ *Ibidem*, p. 311.

⁸ Potrivit actului său de deces, păstrat la Primăria satului Vratarite.

⁹ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 1-26.

¹⁰ Държавен Военноисторически Архив (ДВИА), ф. 39, оп. 3, а.е. 107, л. 88.

cooperativei agricole de producție din Vratarite¹¹.

Nicolae Șucu aparține unei generații care a cunoscut experiența războiului. Deceniul asupra căruia își focalizează atenția în memoriile sale este extrem de sângeros. În ceea ce-l privește, luptă în uniformă străină în nu mai puțin de trei războaie, în timp ce doi dintre frații săi se prăpădesc, în 1917, pe frontul din Moldova. Experiența sa militară este impresionantă: luptă împotriva turcilor la Ceatalgea și Adrianopole (1912-1913), împotriva sârbilor (1913, 1915) și a francezilor (1915-1916) în Macedonia, cât și a românilor, rușilor și sârbilor în Dobrogea (1916). Imediat după cel de-al Doilea Război Balcanic, după ce satul său va ajunge sub administrație românească, Nicolae Șucu trebuie să-și rezolve situația militară. Prin urmare, trebuie să-și satisfacă restul de stagiul militar rămas din 1908, când a fost recrutat și a decis să dezerteze. Consemnarea acestui episod în memoriile sale ne dă prilejul de a discuta despre un fenomen care capătă amploare la începutul secolului trecut. Care este cauza acestor dezertări? Informații interesante găsim în interogatoriile luate de către autoritățile militare bulgare unor dezertori români. Numai în perioada septembrie–decembrie 1914 au fost luate 65 de astfel de interogatorii. Cei mai mulți dintre dezertorii interogați au preferat să forțeze granița dobrogeană. Relele tratamente stau cel mai adesea la originea unui astfel de gest. Bătaia cruntă (în urma unei astfel de bătaii, soldatul Alexandru Petru Popescu își pierde 9 dinți) și înjurăturile sunt motivele cel mai des invocate pentru decizia de a dezerta. Alte cauze sunt mâncarea proastă și corvezile. Mai sunt menționate refuzul de a accepta prelungirea stagiului militar și fuga de plata unor impozite. O categorie aparte o reprezintă cea a etnicilor bulgari din Dobrogea care refuză să poarte uniforma românească. Unul dintre aceștia este Kăncio Rusin Țekov, care a dezertat în 1912 și s-a înscris voluntar în armata bulgară în timpul războaielor balcanice. În 1914, considerând că beneficiază de amnistie, s-a întors în România. Aici a fost din nou recrutat, ceea ce l-a îndemnat să fugă iarăși în Bulgaria¹². Mulți dintre etnicii bulgari din Dobrogea, recrutați de armata română și trimiși să lupte împotriva trupelor bulgare în toamna anului

¹¹ Никола Стоянов, *Време и хора. История на селото Вратарите*, Компас, Варна, 2011, с. 38.

¹² ДВИА, ф. 23, оп. 2, а.е. 230, л. 204-299.

1916, vor prefera să dezerteze de pe câmpul de luptă¹³. Așa se explică neîncrederea în combativitatea acestora, existând inclusiv cazuri de ofițeri români de origine bulgară care vor fi internați în primele luni ale războiului¹⁴.

Frecvența amnistiiilor, termenele lor de prescriere și eforturile de popularizare a acestor măsuri sunt indicii care ne dau adevărata dimensiune a fenomenului dezertărilor de la începutul secolului trecut. Celebrarea a 25 de ani de la luarea Plevnei (1902), respectiv a 40 de ani de domnie a lui Carol I (1906) sunt ocazii ideale pentru a acorda amnistie generală tuturor dezertorilor și nesupușilor din armata română. Beneficiarul acestui act de clemență regală urma să fie „marele contingent al dezertorilor și nesupușilor [pe] care [...] îl formează acei care sunt refugiați în străinătate și mai ales în Rusia”. Pentru ca efectul acestui decret să nu fie anulat de lipsa de informație, reprezentanțelor diplomatice ale României în străinătate li se cere să facă o publicitate extinsă, în presa locală, acestei „măsuri atât de patriotice”. Prin aceasta se urmărea ca beneficiarii acestei amnistii, ca și familiile lor, „să știe că este în interesul lor de a se folosi de dânsa în termenele fixate prin înaltul decret, cunoscându-se că, sub nici un pretext, aceste termene nu vor fi prelungite”¹⁵.

Urmează un nou decret de amnistie, emis de regele Carol I în aprilie 1910, a cărui valabilitate va fi prelungită până la 1 octombrie 1911. Aceleași reprezentanțe diplomatice ale României primesc instrucțiuni să suporte, fără restricții, costurile de repatriere a „acestor rătăciți, lipsiți de mijloace”. Autoritățile de la București își asumă riscul ca unii dintre dezertorii recidiviști „să profite de astă dată de înlesnirile ce li se fac pentru întoarcerea lor în țară”. Șefului diplomației românești i se transmite că „această măsură de clemență trebuie aplicată într-un spirit larg, deoarece nu se poate prevedea intențiunile frauduloase pe care le-ar avea unii dintre cei ce sunt chemați a se folosi” de prevederile amnistiei. Dezertorii români din Bulgaria care au refuzat să beneficieze de această amnistie se vor adresa, în toamna anului 1912, Legației de la Sofia spre a li se permite întoarcerea în țară. Imboldul acestei decizii pare a fi teama că vor fi înrolați în armata bulgară, în condițiile în care Primul Război Balcanic se apropia cu repeziciune. Prin urmare, o amnistie parțială este acordată dezertorilor aflați în Bulgaria, cu condiția să se prezinte până în mai

¹³ General R. Scărișoreanu, *Fragmente din războiul 1916-1918: Istorisiri documentate*, ediția a II-a, Tiparul Cavaleriei, București, 1934, p. 21.

¹⁴ ANR, *Fond Direcția Poliției și Siguranței Generale*, Dosar 1101/1916, f. 1.

¹⁵ MAE, *Problema 46*, vol. 2, Dosar grațieri 1905-1909, nepaginat.

1913 la unitățile lor, pentru a-și satisface stagiul militar. În iunie 1913, o nouă amnistie este acordată dezertorilor români, care trebuiau să ajungă la centrele de recrutare până la sfârșitul anului. Modificările teritoriale survenite în urma implicării României în cel de-al Doilea Război Balcanic impun necesitatea unei noi amnistii. Un raport înaintat bătrânului suveran român de către prim-ministrul Ion I. C. Brătianu aduce lămuririle necesare:

„Mulți dintre concediații și rezerviștii armatei, fiind lipsiți de pământ în țară, au trecut în Bulgaria, de unde au cumpărat pământuri cu autorizarea guvernului bulgar și s-au stabilit acolo, fără a pierde calitatea de cetățeni români. Printre acești concediați și rezerviști, mulți erau nesupuși la viza livretelor, dezertori sau nesupuși la ordinele de chemare, care, în momentul când s-a decretat mobilizarea armatei noastre, n-au putut răspunde la ordinele de mobilizare, deoarece la acea epocă ei erau întrebuințați de armata bulgară [...]. Acestor oameni li s-a eliberat de către autoritățile bulgare câte un bilet prin care se stabilește luarea lor în armata bulgară, iar când s-au întors în comunele de reședință au găsit teritoriul ocupat de România, însă nimeni nu le-a spus despre Înaltul Decret de amnistie, spre a se folosi de el”¹⁶.

Prin urmare, în mai 1914, Carol I emite un decret prin care sunt scoși de sub urmărirea legii toți cei care „în momentul în care s-a decretat mobilizarea armatei române n-au putut răspunde la ordinul de mobilizare, fiind întrebuințați de către armata bulgară” și care domiciliau în Cadrilater¹⁷.

Nicolae Șucu beneficiază de prevederile acestui decret și se întoarce în satul său din Cadrilater. „În anul 1915, soarta m-a împins din nou să trec în Bulgaria, pentru că eu cu satul rămăsesem în România, iar pământul meu de agricultură rămăsese în Bulgaria după luarea Cadrilaterului. Am trecut cu familie cu tot”¹⁸. Explicația acestui gest ar putea avea legătură cu noua legislație românească din Cadrilater. Astfel, în perioada 1 aprilie 1914-15 mai 1915, toți locuitorii din noul teritoriu trebuiau să declare în fața unei comisii speciale dacă optează sau nu pentru cetățenia română. Potrivit legii, dacă respingeau cetățenia noului stat, locuitorii din Dobrogea Nouă (Cadrilater) erau obligați să-și vândă

¹⁶ MAE, *Problema 46*, vol. 2, Dosar grațieri 1910-1914, nepaginat.

¹⁷ Ibidem..

¹⁸ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 30.

averea imobiliară rurală într-un interval de doi ani¹⁹. La scurt timp după stabilirea definitivă în Bulgaria este înrolat din nou și trimis să lupte în Macedonia, împotriva sârbilor. În drum spre front, se oprește la Legația română de la Sofia, pentru a le explica situația în care se găsește. Cu această ocazie, îi înmânează atașatului militar român o listă cu numele altor români înrolați în armata bulgară și trimiși să lupte împotriva Antantei. Pățit, Șucu are intuiția de a solicita emiterea unui document oficial care să ateste că nu a încercat să se sustragă obligațiilor față de statul român. Pe toată durata războiului, el va purta, în buzunarul de la tunică, acest certificat redactat în limba franceză, alături de pașaportul și livretul militar românesc²⁰. Este o dovadă a precauției și a spiritului său de supraviețuire.

Episodul cel mai dureros (dar și cel mai neclar) este cel al participării sale la bătălia de la Turtucaia, cea mai mare înfrângere suferită de armata română în timpul Marelui Război. Mărturiile sale surprind tensiunea acestor zile de august, din 1916.

„Nu era zvon că România va intra în război. Sorțul a căzut pentru batalionul nostru să vie la frontiera română. Am plecat. Am venit în Divizia IV-a²¹, care nu luăsese parte în război cu sârbii, fiind instalată și făcând tranșee pe lângă frontiera română. Am fost repartizat ca soldat, nu ca sergent, pentru că nu mai avea nevoie de sergenți, avea Divizia IV-a destui de-ai lor în Reg. 7 infanterie. Regimentul la sosirea noastră era în satul Ramanșiclar²², lângă frontiera română. În ziua dintâi am avut un marș de dimineață de vreo 20 kilometri și ne-am întors înapoi la lagherul regimentului. De război cu România nu se auzea nimic. Întorși din marș, ni s-a spus că după 12 n-avem instrucție. Noi, după masă, ne-am dezbrăcat, desculțat și culcat. Deodată auzim goarna că sună alarma. Cu o iuțelă nemaipomenită ne-am echipat și ieșit la locul numit mai dinainte. Se aude că România a declarat război Austriei, dar nu

¹⁹Ministerul de Interne, *Regulament pentru funcționarea comisiunilor instituite prin art. 6 din Legea de organizare a Dobrogei Noi, pentru stabilirea calității de cetățean român*, București, 1914, p. 3-12.

²⁰Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 31, 44.

²¹Această unitate militară făcea parte din componența Armatei a III-a bulgare, dislocată la granița cu România.

²²Rahman Așiklar (astăzi Okorș, Bulgaria) a făcut parte din Regatul României în perioada 1913-1940. Regimentul 7 infanterie Preslav se afla cantonat oarecum în apropierea acestei localități, mai precis în satul Goliamada (astăzi Ostrovo, jud. Razgrad).

credeam. Toți am zis atunci că acum s-a isprăvit, mergem la război cu România. Dar nu, a fost numai cheful colonelului, ca să vadă în câte minute putem fi gata, aliniați. În 12 minute am fost gata. Nimic nu rămăsese în regiment neieșit la front, mitralierele, căruțele și caii și tot²³. A cântat muzica și am trecut pe dinaintea colonelului cu pas de defilare și ne-a dat drumul să ne hodișim. Seara, apelul l-am făcut devreme, cu muzică. În tot timpul apelului a fost liniște, după apel, comandantul de companie și-a adunat compania în jurul lor să le țină discursuri pentru curățenie. În timpul discursului, vine un soldat cavalerist în goana calului, drept trăgând la cancelaria regimentului. Peste 3-4 minute toți ofițerii a fost chemați la cancelaria regimentului și peste 2 minute a fost iarăși lângă noi, aducându-ne vestea că Bulgaria mâne va trece frontiera în România²⁴. Să se prepare toți soldații în noaptea aceasta de cele ce are nevoie, și dimineață, marș la frontieră. Mi-a plâns inima, căci aveam încă 3 frați și un cumnat și mai multe neamuri care neapărat sunt militari în România. M-am gândit că în ceas ce ne vom apropia de români să trec în partea României. Iarăși m-am gândit că poate să mă observe și să fiu împușcat pe loc. Mai eram cu un român, [...] am vorbit puțin cu el și am rămas decizi să fugim când vom găsi momentul. Dimineața mi-a venit altceva în gând: să raportez până la general și să-i spun drept și poate mă va retrage să nu dau eu foc în fratele meu²⁵.

Este greu de verificat veridicitatea discuției invocate în sprijinul său, mai precis a acceptului primit din partea generalului Pantelei Kiselov, comandantul diviziei din care făcea parte Nicolae Șucu. Jurnalul de operațiuni al regimentului, care oferă informații detaliate despre cele întâmplate în luna august 1916, nu indică prezența generalului Kiselov în zona sa. Pentru un astfel de gest, respectiv „nu mă lasă cugetul să trag foc, fiindcă am frați și rude în armata română”, Șucu risca să fie trimis imediat în fața plutonului de execuție.

²³ În ajunul războiului cu România, acest regiment, comandat de colonelul Atanas Dobrev, număra 61 de ofițeri și 5.005 de subofițeri și soldați. În dotarea sa se aflau, printre altele, 4 mitraliere, 337 de căruțe și 511 cai (Петър Йотов, *Българската армия през Първата Световна Война: 1915-1918. Кратък енциклопедичен речник*, Издателство „Св. Георги Победоносец”, София, 1995 г., с. 138-139).

²⁴ Evenimentele acestea s-au întâmplat în seara zilei de 18/31 august 1916, într-o pădure situată între satele Zavet și Kara Kodzalar (astăzi Sușevo, jud. Razgrad), în imediata apropiere a graniței de atunci cu România (*През Добруджа. 14-а рота от 7-и пехот. Преславски полк. 1916-1917 г.*, Печатница „Гутенберг”, София, 1918 г., с. 28).

²⁵ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 30.

Amănuntele pe care ni le oferă autorul în descrierea episodului Turtucaia sunt nu doar o dovadă a autenticității evenimentelor relatate, ci și o adevărată mană cerească pentru istoricii interesați de acest moment crucial din timpul campaniei românești din 1916.

„Am ajuns la frontieră într-o duminică de dimineață. Ne-a oprit colonelul și a ținut o cuvântare așa:

- Băieți, suntem la frontiera bandiților noștri vecini români, care a venit în anul 1913 și s-a bătut cu femeile și găinile și ne-a răpit Cadrilaterul, noi fiind pe câmpiile Serbiei. Astăzi, mămăligarii au intrat haiducește în pământul surorii noastre Austria, nedeclarându-i război.²⁶ Noi, cu aliații noștri germani, austriaci și turci, avem să nimicim pe tâlharii aceștia și să-i ștergem după harta Europei, luând noi, bulgarii, Dobrogea până la Dunăre, și Austria peste Dunăre, și să facem o graniță pe veci cu sora noastră Austria, care să ne fie pe veci aliată. Cred că aveți să luptați vitejește și să vă purtați crud cu nemernicii aceștia de mămăligari. Să trăiască Bulgaria și țarul Ferdinand! Ura!

Și au strigat cu toții ura de trecerea frontierei române²⁷.

Am văzut cum soldații români de pe frontieră ieșeau dimineață numai în cămașe și izmene și se suiau pe bechete²⁸ să vadă ce gălăgie se aude în Bulgaria. Ei nu aveau de veste nimic, sărmanii!...

În momentul acela s-a repezit în galop un escadron de cavalerie bulgară către becheturile românești, de unde soldații români fugeau goli, fără îmbrăcămintea groasă și, fiind ajunși de cavalerie, se opreau, se întorceau cu fața către inamic și se închina să-i ierte, dar aceștia îi loveau cu sabia fără milă, și ei cădeau ca snopii, unul ici, altul colo. Alții fugeau desperați, neavând nici un ajutor de nicăieri.

Am mers ceva mai înainte și am găsit o companie sau mai mulți

²⁶ Declarația de război a României a fost înaintată în seara zilei de 14/27 august 1916, cu câteva minute înainte ca trupele române să treacă Carpații.

²⁷ Regimentul a trecut granița cu România în dimineața zilei de 20 august/2 septembrie 1916 (sâmbătă), la ora 7.30, în zona satelor Dzeferler (astăzi Sevar) – Belița. Înainte de plecare, în fața soldaților s-a dat citire ordinului Înaltului Comandament bulgar privind declanșarea ostilităților cu România (*Българската армия в Световната война. 1915-1918, VIII, Войната срещу Румъния през 1916 година*, Държавната Печатница, София, 1939 г., с. 358).

²⁸ Pichete. Soldații aflați în zona prin care Regimentul 7 infanterie Preslav a trecut granița aveau ordin să opună rezistență în șanturile făcute în spatele fiecărui pichet (General Constantin Teodorescu, *Turtucaia*, Tipografia „Unirea”, Brașov, 1922, p. 83).

soldați români din Reg. no. 64 Tutova²⁹ în niște locuri cu porumb necules. Aceștia, văzându-se înconjurați de cavaleria inamică, a început a lupta vitejește.

Era un sublocotenent sau locotenent de care s-a mirat și bulgarii de tactica și vitejia ce a avut-o acest brav ofițer. Cavaleria bulgară fiind la atac, noi, infanteria, stam și priveam, nefiind cu putință a trage foc. Acest brav ofițer, cu sabia în mână, văzându-se înconjurat de cavaleria inamică, a pus pe linia I-a de soldați culcați, a doua în genunchi, a treia în picioare, a patra stânga împrejur și au nimicit la o 100 de cai și soldați. Vedeți bine că sunt înconjurați nu numai de cavalerie, dar și de infanterie, și tot s-a luptat până în ultimul ceas, când a fost nimiciți cu toții de sabia vrăjmașe.

Am văzut un sergent, căzut, rănit grav de nu se mai putea scula în picioare, cum s-a târât pe pânțele până la o armă ce era în apropierea lui. A luat arma și în starea care se afla a doborât încă 2 soldați bulgari și un cal, până a fost văzut și spânzuit³⁰ de alți bulgari³¹.

Toată ziua nu am mai întâlnit armată română, fără numai un batalion din Reg. 23 Ialomița, care s-a retras către Turtucaia.

Am ajuns la Turtucaia la 4 septembrie 1916 și s-a dat cele mai crâncene lupte în ziua de 4, 5 ale lunii septembrie³². Puterea armatei bulgare pierise, pierzând aproape 13.000 de soldați răniți și morți³³. Tocmai primisem ordin de retragere și am văzut venind parlamentar de la români cu steag alb³⁴.

Atunci bulgarii s-au încorajat din nou și a spus că românii se predau, la

²⁹ Informație eronată; în acel moment Regimentul 64 Infanterie (cu reședința la Tecuci) acționa în zona Carpaților de Curbură. În sectorul Daidâr, unde a atacat brigada lui Șucu, se aflau dislocate subunități din Regimentul 79 infanterie (Constantin Zagoriț, *Turtukaia*, Institutul de Arte Grafice „Concurența”, Ploiești, 1939, p. 67).

³⁰ Străpuns cu baioneta.

³¹ Pierderile suferite de Regimentul 7 Preslav în data de 20 august/2 septembrie 1916 au fost de 5 morți și 16 răniți (ДВИА, ф. 755, оп. 4, а.е. 46, л. 10).

³² Atacul preconizat pentru 22 august/4 septembrie a fost amânat pentru a doua zi dimineață. Atacul final a început marți (23 august/5 septembrie), la ora 7. În mai puțin de 36 de ore, garnizoana Turtucaia se preda. În acel moment, trupele Regimentului 7 Preslav se aflau la 500 de pași de cazarma din oraș, luptând împotriva ultimilor apărători români (ДВИА, ф. 755, оп. 4, а.е. 46, л. 15-19).

³³ Pierderile suferite de Armata a III-a bulgară în timpul cuceririi orașului Turtucaia s-au ridicat la 9.171 de morți, răniți și dispăruți (*Българската армия в Световната война. 1915-1918, VIII, с. 677*).

³⁴ Episodul are loc în după-amiaza zilei de 24 august/6 septembrie, în jurul orelor 16.30, când comandantul trupelor române rămase în oraș decide să se predea.

număr 40.000³⁵, și a luat iară atacurile în primire, spunând să se nimicească parlamentarii, că nu primim prizonieri. Armata română nu a mai ținut rezistență și a început să fugă către Dunăre, dar trecerea a fost ruptă de o baterie germană ce se afla la sud-vest de Turtucaia. A fost măcelăriți peste 20.000 de români prizonieri până s-a primit ordinul să se primească prizonieri români³⁶. Am văzut artileriști români care fugeau cu caii înhămați la tun în Dunăre. Vedeam bine că are să se înece, dar să nu cadă tunul și el la inamic, mai bine s-a decis să se înece cu cai cu tot. Multe suflete a înghițit și Dunărea timp de 2 ceasuri.

Un soldat român luăsese o scândură de brad și se suise pe ea în marginea Dunării și alți 5-6 s-au dus să se suie să scape [cu] viață, crezând că va pluti cu scândura. Întinzându-se desperați pe scândură, s-a prăvălit cu toții în apă și s-au înecat. Poate nu îmi veți crede, dar am plâns ascuns cu lacrimi de măcelul de la Turtucaia³⁷. Nici un glonte nu am tras asupra nenorociților militari³⁸. În prizonierii luați de la Turtucaia m-am uitat mult să văd vreun frate, cumnat sau neam, dar nu am văzut³⁹.

Evenimentele pe care Șucu le relatează în paginile următoare, respectiv violențele comise asupra populației civile, necesită o scurtă explicație. Ele sunt alimentate în primul rând de frustrarea resimțită în societatea bulgară după intervenția armatei române în Bulgaria, în vara lui 1913. Mai precis, vorbim despre sentimentul că România a privat Bulgaria de șansa de a culege roadele

³⁵ La începutul bătăliei, în garnizoana Turtucaia se aflau 23.500 de militari români. Cu întăririle trimise în timpul luptelor, efectivele române care au luptat la Turtucaia au ajuns, după unele surse, la circa 39.000 de oameni.

³⁶ Deși au existat destule cazuri de militari români uciși în momentul în care s-au predat, este evident că aici avem de-a face cu o exagerare grosolană din partea autorului.

³⁷ Circa 6.000 de militari români au fost uciși și răniți, iar în prizonierat au căzut 480 de ofițeri și 28.000 de soldați. Doar vreo 5-6.000 de militari au reușit să se salveze (Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 336).

³⁸ Numele lui Nicolae Șucu nu apare pe lista celor 122 de soldați din Regimentul 7 Preslav care s-au remarcat în timpul luptelor de la Turtucaia (ДВИА, ф. 755, оп. 1, а.е. 45, с. 21-22). Nu-l regăsim nici pe listele cu cei 1.489 de militari ai regimentului răniți în timpul acestor lupte (ДВИА, ф. 755, оп. 1, а.е. 79, с. 12-33). Regimentul lui Șucu a suferit cele mai mari pierderi dintre trupele care au atacat la Turtucaia – aproape 600 de ofițeri și soldați uciși. Printre cei uciși se numără și trei soldați din satul soției sale, Каруджи Махле (Петър Бойчев, *Героите на Тутраканската епопея*, ИК „Гутенберг”, София, 2016 г., с. 72, 258).

³⁹ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 35-36.

jertfelor sale de pe câmpul de luptă, în timpul războaielor balcanice. România este percepută ca un vecin perfid, care a căutat „să găsească ușa deschisă, pentru a ni se strecura în casă și a fura tot ce se poate”⁴⁰. Așa se explică spiritul de revanșă al trupelor bulgare care au luptat pe frontul dobrogean. Există însă și un alt episod care a inflammat spiritele în zonă. Mai precis, modul în care populația locală a fost tratată de către autoritățile române în primele zile ale războiului. Asistăm la o atitudine discriminatorie a autorităților centrale față de diferite categorii de cetățeni români. Mulți dintre noii supuși români vor fi deportați în interiorul țării. Pentru a înțelege mai bine amploarea acestei politici de stat, este îndeajuns să precizăm că numărul civililor internați de către autoritățile române a fost mai mare decât cel al prizonierilor de război luați în timpul campaniei din 1916-1917. Potrivit statisticilor oficiale, în perioada august 1916 – aprilie 1918, guvernul român a decis să interneze aproape 38.000 de civili, în timp ce numărul soldaților inamici luați prizonieri pe frontul românesc a fost de aproape 32.000. Deși în epocă au fost avansate diferite cifre în privința civililor din Dobrogea internați în Moldova, statisticile românești fac lumină în această privință: 14.967 de cetățeni români de etnie bulgară, cărora li se adaugă 3.913 de cetățeni bulgari. Nu poate trece neobservat faptul că aceștia reprezintă aproape jumătate din totalul civililor internați de către autoritățile române în momentul intrării țării în Marele Război. Mulți dintre ei își vor găsi sfârșitul în satele din Moldova, din cauza condițiilor precare din perioada refugiului⁴¹. Ulterior, autoritățile de la Sofia vor recurge la internarea unor civili români în Bulgaria, ca o măsură de represalii față de politica guvernului Brătianu. Din corespondența diplomatică a vremii, rămânem cu impresia unui dialog al surzilor între București și Sofia, fiecare guvern acuzându-l pe celălalt de „adevărate deportări”. Autoritățile române se vor simți lezate de ceea ce considerau a fi imixtiunea guvernului bulgar „în relațiile noastre cu supușii noștri”⁴².

Aceste deportări, precum și politica de rechiziții și incendiere a satelor în timpul retragerii armatei române, arată că autoritățile de la București au tratat

⁴⁰ А. Иширков, *Къси напътни бележки върху Добруджа и Моравско*, София, 1917 г., с. 16.

⁴¹ Bogdan Negoii, *Mărturii documentare: Lagărele de prizonieri din România în timpul primului război mondial*, Tiparg, Geamăna-Argeș, 2009, p. 151-153, 214.

⁴² MAE, *Fond 71/1914, E2*, Dosar 283, f. 180-200, 208.

Dobrogea de Sud practic ca pe un teritoriu inamic. Un medic elvețian care a vizitat centrele de internați civili din Moldova ne oferă explicații ale acestei realități:

„Motivul invocat pentru acest exod în masă este că armatele bulgare masacrau totul în calea lor. O altă explicație plauzibilă ar putea fi dată: România nu avea decât o încredere relativă în fidelitatea supușilor săi de anexare recentă și prefera să-i interneze. Există aici o problemă care ține de istorie [...]”⁴³.

Excesele cărora le-au căzut pradă civilii aflați în calea trupelor sunt tratate cu un soi de autism de către istoricii români și cei bulgari: fiecare preferă să vorbească despre atrocitățile comise de ceilalți, nu și de ai săi. Sunt documentate jafuri, incendieri, violuri și omoruri. Dincolo de eroismul arătat de soldați pe câmpul de luptă, suferința celor suspecți de a avea alte sentimente decât cele ale regimului sub care se aflau nu trebuie desconsiderată în niciun fel. Regulile nescrise ale războiului vor face legea pe frontul dobrogean în toamna anului 1916. Având experiența nefastă a celui de-al Doilea Război Balcanic, când presa europeană va fi invadată cu știri despre atrocități puse pe seama soldaților bulgari, guvernul de la Sofia va face tot posibilul pentru a nu pierde un nou război mediatic. Reprezentanții statelor neutre sunt chemați să constate la fața locului atrocitățile comise de armata română, sunt puse în circulație cărți poștale cu civili uciși în satele dobrogene⁴⁴. Autoritățile române sunt avertizate că, dacă nu vor pune capăt acestor practici, „și noi ne-am putea comporta în același fel asupra populației românești pașnice sau asupra prizonierilor capturați”⁴⁵. Iar în toamna anului 1916 nimic nu pare să înspăimânte mai mult societatea românească decât iminenta venire a bulgarilor. „Să mă ierte bunul Dumnezeu – scrie Șucu în caietul său – că am mâncat pâine bulgară, dar cele văzute nu le pot uita nici în mormânt. „Sunt creștini, tot o religie și obicei ca și noi, românii, au, dar sângele și duhul îl are de păgânii cei mai cruzi”. Episoadele de violență pe care le relatează spun totul:

⁴³ Andrei Șiperco, *Tragedii și suferințe neștiute: Prizonieri de război și internați civili în România. 1917-1919. Documente elvețiene*, Editura Oscar Print, București, 2003, p. 163.

⁴⁴ Централен Държавен Архив (ЦДА), ф. 176к, оп. 3, а.е. 518, с. 94-95.

⁴⁵ ДВИА, ф. 58, оп. 5, а.е. 80, с. 615.

„Am trecut granița a veiche. Dumnezeu Doamne! Când a zis bulgarii că aici suntem în România, tot ce ieșea în cale era distrus. Vai de familiile acelea sărace ce nu a putut fugi, vor spune și la morți cruzimele și bărbăriile bulgarilor. [...] Am auzit lăudându-se pe acei soldați bulgari care trecuse peste Dunăre și au dat lupte peste România veiche că nu a rămas nimic sfânt de la 8 ani în sus. Comandantul Regimentului nr. 2 cavalerie⁴⁶, rămânând noaptea în vreun sat românesc, cum de pildă au rămas într-o noapte în satul Fetești, a ordonat că câte vite sunt în baltă toate să fie trecute în Dobrogea, și dimineața a spus că are să facă inspecție la fiecare soldat în parte, și acel care nu va avea sânge pe izmene va fi pedepsit aspru de el. Femeile și fetele cu copii se adunau în câte o casă la un loc câte 15-20, fiindu-le frică de bulgari, iar aceștia se duceau și spărgeau ușile și intra și batjocorea totul.

Într-un sat pe care nu-l mai țiu minte am trecut noaptea. Pe acolo trecuse niște unități bulgare și acum se găseau coloane de căruțe bulgărești. Am auzit gălăgie într-o casă și m-am dus să văd ce este. Aveam 8 soldați sub comanda mea și ne întorceam din escorta unei grupi de prizonieri. Când am intrat, în casă erau 9 soldați bătrâni bulgari de la coloane⁴⁷, dintre care 3 țineau pe bărbatul casei privitor cum ceilalți își băteau joc de femeia și fiica lui, care era în vârstă cam de 12 ani, și-l întreba, că-i place cum lucrează bulgarii? I-am gonit lovindu-i cu patul armei și am ieșit. Nu departe de casa aceea, am auzit gălăgie într-altă casă, unde am mers degrabă. În curtea casei aceea era un moș cam la 75 de ani, care, văzându-ne pe noi, a voit să fugă să se ascundă, și eu i-am strigat în românește să nu se sperie și să vie cu noi în casă, de unde se auzea o gălăgie bulgărească. Am intrat fără moș, pentru că acesta a spus că l-au bătut și gonit din casa lui, și în casă era vreo 7 soldați, bătrâni poate și de 55 de ani, care se rânduiau la o femeie tină. Era lăuză numai de 2 zile și era în nesimțiri, pe când pruncul se găsea la un metru departe de dânsa mort și [se] învinețise.

Văzând acest spectacol, nu numai eu, dar și tovarășii mei, care erau bulgari, s-a enervat pe acești bătrâni și au început a-i lovi în dreapta și în stânga, și ne-am dus să căutăm pe ofițerul lor să-i raportăm. Am găsit ofițerul, care era un locotenent cu barba netunsă și avea 2 fete române, sta lângă el și plângea, fiind păzite de 2 soldați care ședea la poartă înarmați cu arme românești. Văzând și pe acesta în halul acesta, ne-am văzut de drum

⁴⁶ Regimentul făcea parte din Divizia 1 cavalerie, care și-a câștigat notorietatea pe câmpul de luptă din Dobrogea.

⁴⁷ Trupe auxiliare.

neraportând nimic”⁴⁸.

Este începutul unei perioade tragice, când cei care nu și-au părăsit domiciliul vor cunoaște nu doar vicisitudinile ocupației străine, ci și nesiguranța pe care o aduce fiecare schimbare de administrație. Din acest punct de vedere, populația dobrogeană a fost martoră nu doar la plecarea administrației românești, ci și la neînțelegerile ivite între bulgari și germani pentru administrarea ținutului dintre Dunăre și Mare. „Toți germanii aveau o privire blândă din partea populației, dar la noi nu se uita nici țiganii din țigănie. Ofițerii germani erau foarte indeferenți de ai noștri. Poate le era și rușine cu noi, căci soldații noștri erau cu hainele foarte rupte și desculți”⁴⁹. Constanța, oraș în care Nicolae Șucu a fost cantonat în perioada 1917-1918, reprezintă cel mai bun exemplu al constrângerilor prin care a trecut populația locală. Astfel, în perioada ocupației Puterilor Centrale, în primele trei luni administrația comunală a fost de esență bulgară, în continuare timp de șapte luni austro-ungară, iar în restul timpului germano-bulgară și turcă până în noiembrie 1918, când pentru câteva săptămâni s-a ajuns iarăși la o administrație bulgară. Poate așa se explică de ce regimul administrației instituite în Dobrogea a fost mult mai dur decât în restul teritoriului ocupat⁵⁰. Miza o reprezintă împărțirea prăzii de război, respectiv exploatarea economică a regiunii, o adevărată gură de oxigen pentru economiile vlăguite ale unor țări aflate de mai mult timp în război. Nemulțumirile sunt cauzate de disproporția dintre aportul avut la cucerirea acestei regiuni și cota parte alocată pentru prada de război. Depozitele de petrol și cereale de la Constanța, precum și linia de cale ferată care leagă acest port de Cernavodă, au o importanță strategică pentru germani, care resping ideea unei administrații civile și militare bulgărești în Dobrogea românească⁵¹. În octombrie 1916, comandamentul german decide să lase Cadrilaterul sub administrație bulgărească. În schimb, Dobrogea de Nord este declarată zona militară de ocupație, aflată temporar sub administrație germană. Austro-Ungaria și Turcia sunt, de asemenea, interesate în a controla părți din ținuturile dobrogene. Spre nemulțumirea autorităților bulgare, acest *statu-quo* se va

⁴⁸ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 37-38.

⁴⁹ Ibidem, p. 40.

⁵⁰ Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 92-94.

⁵¹ ЦДА, ф. 313к, оп. 1, а.е. 2400, с. 26-27.

menține până în primăvara lui 1918. Prin prevederile Tratatului de pace de la București (24 aprilie/7 mai 1918), Dobrogea de Nord va trece sub controlul Puterilor Centrale, în regim de condominiu. Speranțele guvernului de la Sofia sunt că în această formulă bulgarii vor reuși să fie prima vioară și vor putea, într-o etapă ulterioară, să capete controlul asupra întregii provincii. Abia în luna septembrie se va ajunge la un nou acord în privința Dobrogei de Nord, care trece în întregime sub control bulgăresc, în schimbul unor obligații față de aliații săi asumate de cabinetul de la Sofia. Este însă un act fără importanță juridică, în condițiile în care, o săptămână mai târziu, Bulgaria era nevoită să capituleze⁵². Este începutul sfârșitului pentru Puterile Centrale. Peste numai șase săptămâni, Primul Război Mondial devenea deja istorie. Însă, cu doar o zi înainte de capitularea Germaniei, guvernul român reintra în război. Era un gest simbolic, care o plasa în tabăra învingătorilor, în vederea viitoarei conferințe de pace, de la care aștepta recunoașterea noilor sale granițe, apărute după prăbușirea Rusiei țariste și a monarhiei austro-ungare.

În Dobrogea, administrația Puterilor Centrale este înlocuită de cea a Antantei, care intermediază revenirea autorităților românești. Trupele bulgare primesc ordin să evacueze urgent Dobrogea, până la granița stabilită în vara lui 1913. Generalul Prezan, șeful Marelui Cartier General al armatei române, constată că bulgarii execută acest ordin, fără a aștepta să fie forțați prin alte mijloace.

„După retragerea bulgarilor vor fi reinstalate toate autoritățile românești, astfel încât este bine ca guvernul să aibă chestiunea studiată și pregătită pentru ca tot aparatul administrativ să poată să fie trimis imediat ce va fi cerut. În Dobrogea vor rămâne 2 regimente anglo-franceze – Regimentul francez va ocupa cu câte 1 batalion Constanța, Medgidia și Cernavodă, iar regimentul englez va ocupa Dobrici, Silistra și Turtucaia”⁵³.

Este o perioadă intensă, de frustrări și incertitudini, de speranțe și disperare. Scrisul crispat al ultimelor însemnări din caietul lui Șucu ne confirmă această stare. Reîntoarcerea autorităților române întâmpină rezistența, deseori

⁵² Антонина Кузманова, Петър Тодоров, Жеко Попов, Благовест Нягулов, Косьо Пенчиков, Володя Милачков, *История на Добруджа*, IV, Фабер, Велико Търново, 2007 г., с. 222-236.

⁵³ ANR, *Fond Consiliul de Miniștri*, Dosar 1/1912, f. 149-150.

armată, a populației bulgare din Cadrilater. Noi valuri de refugiați străbat aceste ținuturi, căutându-și un adăpost. Țintă represaliilor cad atât funcționari români, cât și localnicii învinuiți de nesupunere față de noile autorități. Corespondența diplomatică păstrată în arhivele de la București și Sofia ne dă o imagine greu de digerat, a unui ținut în afara oricărui control. Nesiguranța durează până la 27 noiembrie 1919, când Bulgaria semnează Tratatul de pace de la Neuilly, prin care recunoaște granița stabilită în vara lui 1913.

Martor al unei epoci distorsionate de ură și resentimente, Nicolae S. Șucu ne ajută, prin însemnările sale, să deslușim episoade mai puțin cunoscute din timpul participării României în Marele Război. Este un exemplu că, în analiza acestei perioade, nu trebuie ignorată soarta celor mulți, pe umerii cărora s-a sprijinit și ridicat o țară. Rămâne însă un mister ce s-a întâmplat cu Nicolae Șucu după ultima notare din manuscrisul său, respectiv februarie 1919. Știm că s-a stins în satul soției sale, pe 26 aprilie 1967, ca un bun cetățean bulgar.

Daniel CAIN

Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române